

удк 811.162.4'373.7'42

СЛОВАЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ У ТЕКСТІ

Зоряна ГІЛЕЦЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра слов'янської філології

У статті аналізуються такі основні форми реалізації фразеологізмів, як усталені одиниці і варіанти ФО. Розглядається проблема варіантності фразеологічних зворотів з аспекту типології самих змін, тобто згідно з тим, на якому рівні (чи рівнях) мовної структури фразеологізму вони проявляються. ФО є комплексним і складним мовним знаком, тому варіантність може проявитись на різних рівнях її зовнішньої будови. Виділяються так звані *прості типи варіантності* та *комплексні варіанти ФО*. Кожен з наведених типів має конкретні підтипи, які детально характеризуються у статті.

Ключові слова: фразеологічна одиниця (ФО), усталена ФО, варіант ФО, прості типи варіантності, комплексний варіант, лексичний варіант, морфологічний варіант, словотворчий варіант, синтаксичний варіант, орфографічний варіант, акцентологічний варіант, фонетичний варіант, стилістичний варіант

У багатьох комунікативних сферах популярним засобом вираження є фразеологія. Побіжний погляд на вивчення окремих її проблем може справити враження, що питанню відображення фразеологічних одиниць (ФО) приділялося достатньо уваги у тексті. Однак детальніше вивчення цього питання показує, що є тут ще багато відкритих або і зовсім не вирішених проблем. Адже в кожному новому дослідженні фразеології виділяються нові типи або групи ФО, нові форми їх використання в тексті тощо. Передумовою цього є, з одного боку, щораз ширша матеріальна база, на яку ці дослідження спираються, а з другого – той факт, що фразеологічні дослідження часто залишаються на рівні спостереження або класифікації матеріалу, не досягаючи глибших чи абстрактніших рівнів опрацювання фразеології, які використовуються в інших лінгвістичних дисциплінах.

Метою пропонованої розвідки є дослідження форм і способів реалізації словацьких ФО у тексті. Хочу зазначити, що у мовленнєвій практиці існує широкий реєстр способів і форм реалізації певної ФО в тексті, виділення яких зумовлене великою кількістю досліджень використання фразеології в мовленні. У статті лише додається їх перелік. Звичайно, на початку стоять дві основні – усталені та варіантні форми фразеологізму. Далі на основі багатосторонніх ґрунтовних досліджень використання фразеології в тексті поступово виділяються наступні форми: парафраза, актуалізовані чи трансформовані ФО, фразеологічний дериват, фразеологічна інновація, фразеологічна серія, інколи і фразеологічний неологізм. Широкою є палітра тих можливостей зміни ФО, які виходять з поняття актуалізація фразеологізму. Якщо під актуалізацією

ФО розуміти не загальноприйняте втручання до фразеологічного звороту, що змінює, модифікує, перетворює, актуалізує його усталене значення, тоді і передумови реалізації цієї зміни є дуже строкатими. Найпростішим випадком є фразеологічна контамінація, але існують і складніші реалізації – фразеологічний образ та фразеологічний ланцюжок. З актуалізацією пов'язані і такі типи реалізації ФО, результатом котрих є цілковита деструкція фразеологізму, при яких з первісної одиниці залишається лише так званий фразеологічний залишок або при яких на первісну одиницю лише непрямо вказує так званий фразеологічний натяк. Цей перелік показує, що у дослідженнях з фразеології на сьогодні виділено більше десяти форм реалізації фразеологічних зворотів. Якщо до цього додати усю різноманітність в області варіантів й актуалізації, отримаємо близько сорока понять, що відображають усі типологічні можливості зміни ФО під час їх використання в тексті. Об'єктом пропонованої статті є такі основні форми реалізації фразеологізмів, як усталені одиниці і варіанти ФО.

Теоретична основа нашого аналізу – твердження про усталеність як найзагальнішу властивість ФО або одну з багатьох властивостей, а також визначення поняття варіантності фразеологізмів, яке на це твердження, хоча і суперечливо, спирається. Адже виділення понять “варіантність” та “усталеність” ФО не є лише відображенням старших і, на нашу думку, вирішених фразеологічних теорем.

I. Фразеологія, порівняно з іншими ділянками мови, містить набагато більше таких одиниць, в яких є:

- цілком усталений, аж застиглий, наприклад, лексичний компонент, котрий ніде в мові, крім ФО, не трапляється (*nezostalo ani zbla*);
- застигла форма певного компонента ФО (*babka k babce, budú kapce*);
- так сильно усталена їх будова, що не припускає жодних змін у конструкції чи порядку слів (*do roka proroka*).

Теза про усталеність як характерну ознаку ФО та й усієї фразеології з'явилася в теорії цілком логічно. Але такий підхід до фразеології недовго був домінуючим напрямом у фразеологічній теорії, бо таким чином орієнтоване її вивчення показало, що цей критерій, тобто ознака усталеності, дуже рідко проявляється повною мірою. Частіше трапляються випадки, в яких певній одиниці властиві прояви усталеності, застиглості лише на котромусь із рівнів її структури або якомусь компоненті. Таке твердження зумовило те, що новіші фразеологічні теорії хоча і констатують специфічне становище усталених одиниць під час інтерпретації багатьох конкретних ФО, але саму усталеність вже не виділяють як основну й єдину умову приналежності певного сполучення до фразеології. І саме тому виникає поняття варіантності фразеологізмів.

Разом з тим, це не означає, що цілком усталені звороти є серед ФО чимось винятковим. Про те, що тут йдеться про одиниці, яким необхідно приділити особливу увагу як специфічній формі реалізації фразеологізмів, свідчить декілька фактів:

- 1) важливим моментом є кількість цих одиниць у фразеологічному фонді. Хоча цілком усталених одиниць між фразеологізмами значно менше, ніж тих, які існують у різних варіантних формах, це не є одиниці другорядні, неважливі;
- 2) усталені звороти належать до часто вживаних розмовних одиниць, які використовуються і в інших стилях чи сферах комунікації (публіцистичний, художній стиль);
- 3) у мовленнєвому процесі усталені словосполучення можуть бути прямим стимулом спочатку мовленнєвої, текстової зміни, а потім і виникнення нових варіантів. Наприклад, спочатку існувала усталена форма ФО *ani za tak* і лише згодом виникла нова варіантність *ani za máčik*;

4) усталеність властива не лише якомусь одному чи двом типам конструкцій ФО. Дослідження показали, що усталені форми трапляються у всіх основних типах фразеологізмів, хоч і нерівномірно. ФО із структурою синтагматичного сполучення у словацькій та й в українській мові майже завжди залишає собі певні елементи змінності компонентів, тому цілком усталених одиниць цього типу є справді мало (*medzi štyrmi očami, na každom kroku, z roka na rok*). У мінімальних ФО, навпаки, рідкісними є випадки, в яких вони мають якусь варіантну форму. Тут усталені форми значно переважають, чому сприяє їх структура (*za necht, od Adama, za amen*). Різноманітність ФО із будовою речення наводить на думку, що усталені форми серед них є рідкістю. Однак насправді існування таких форм не є чимось особливим (*Starý, ale jarý. – Dlhé vlasy – krátky rozum. – Čo figel', to groš.*).

II. Варіанти ФО теорія виділяє як другу основну форму існування фразеології. Лише цілком усталені і варіантні форми фразеологізмів належно дотримуються всіх мовних принципів, необхідних для виникнення та існування фразеології. Це форми, котрі і при певній обмеженій загальноживаній змінності не порушують тотожність фразеологічного звороту (семантичну, образну, синтаксичної конструкції). Отже, варіантами ФО є дві чи більше форм, які мають однакове усталене значення, виходять з однакової образності, є відносно близькими за своєю будовою та змінність яких більш-менш усталена. Незважаючи на інтенсивність вивчення, проблема фразеологічної варіантності в словацькому й українському мовознавстві остаточно ще не вирішена.

ФО є комплексним і складним мовним знаком, тому варіантність може проявитись на різних рівнях її зовнішньої будови. Якщо зміни відбуваються на одному рівні, одній складовій, тоді йдеться про так звані *прості типи варіантів*. Якщо зміни проявляються на двох чи більше рівнях її формальної структури, теорія говорить про *комплексні варіанти ФО*. Кожен з наведених типів має конкретні підтипи.

Прості типи варіантів ФО. В основному тут йдеться про зміну або лексичного складу, або морфологічної форми певного компонента чи компонентів, або формальної структури. Дослідники по-різному називають ці варіанти. Так, у словацькому мовознавстві Йозеф Млацек серед підтипів простих варіантів ФО виділяє три основні (лексичні, морфологічні, синтаксичні), а всі решта вважає другорядними, похідними. Основні розходження у поглядах дослідників полягають у визначенні лексичних варіантів, тоді як формально-граматичні трансформації мовознавці здебільшого однозначно вважають варіантами ФО.

1. *Лексичні варіанти ФО.* При розгляді цих варіантів необхідно пам'ятати про те, що у словацькому мовознавстві словотвір входить до лексикології у широкому розумінні, тому словацькі фразеологи серед лексичних варіантів виділяють два основні типи: власне лексичні та словотворчі. Останні в більшості концепцій (не словацьких) розглядаються як цілком окремий підтип простої варіантності.

Перед розглядом лексичної варіантності коротко зупинимося на питанні зв'язків цих варіантів і фразеологічних синонімів. Деякі дослідники фразеології не виділяють лексичну варіантність в окремий тип, а відносять її до специфічних випадків фразеологічної синонімії. Зрозуміло, що підставою для такого твердження є факт семантичної близькості цих одиниць. Друга причина полягає в тому, що найчастішим випадком лексичної варіантності є зміни у лексичному складі ФО, коли взаємозамінні компоненти – синоніми (*vedieť od čoho muchy kapú / dochnú*). Якщо в результаті лексичного варіювання у фразеологізмі зберігається аналогічний набір елементарних смислів, який передбачає єдність образної основи ФО й однаковий склад денотатив-

них сем, то маємо справу з варіантами однієї і тієї ж одиниці. Саме в цьому полягає межа між лексичною варіантністю та фразеологічною синонімією. Лексичні варіанти, як зазначає В.М.Мокієнко, виходять з тотожності або близькості образу, а фразеологічні синоніми – з відмінної образності. Тому, на нашу думку, доцільно розглядати фразеологічну варіантність у межах фразеологічної синонімії.

Лексичні варіанти виникли не лише внаслідок заміни певного компонента ФО його синонімом. Часто трапляються випадки, коли між взаємозамінними компонентами є специфічні семантичні зв'язки, зокрема, гіпонімічно-гіперонімічні (*sám ako prst / palec, vytiahnuť nohy / päty z domu*), приналежність до певної семантичної мікро-системи (*červený ako ruža / pivonia, krotký ako baránok / ovečka*), зв'язки прилеглисті (*tečie ti za golier / krk*). На тлі вказаних семантичних зв'язків у живій комунікації вводяться нові елементи у ФО, коли до плану вираження фразеологічного звороту хочуть внести щось нове і водночас дотримати тотожність даної ФО, її семантики. Цей вид втручання, який стоїть між власне варіантами і фразеологічними актуалізаціями, називається *фразеологічною інновацією*. Ним позначається процес творення індивідуальних ФО точно за моделлю та усталеним значенням існуючих фразеологізмів, причому новоутворення не відзначається усталеністю своєї моделі і може вносити нові конотації¹. Інколи такі інновації називають *індивідуальними варіантами ФО*, підкреслюючи цим той факт, що вони, як правило, вперше з'являються в індивідуальних конкретних мовленнєвих проявах.

Трапляється і термін *авторський варіант ФО*, який вживається перш за все на позначення індивідуальних інновацій у художніх текстах. Якщо, наприклад, у фразеологічному звороті *aj keby klince / sekery z neba padali* з'явиться в авторському мовленні форма *aj keby kamete / Cigáni z neba padali*, йдеться про фразеологічну інновацію, яку можна інтерпретувати й як авторський або індивідуальний варіант певного фразеологізму.

Дану відкритість змінних лексичних компонентів демонструє, наприклад, “Малий фразеологічний словник” Є.Смешкової таким чином: *pamätat' (mysliet, nezabúdat' a pod.) na zadné kolesá*². Цей запис показує, що, крім наведених дієслівних компонентів, тут можна вжити й інші дієслова, які не порушують тотожності ФО, її значення та образності. Тому не дивно, що в мовленнєвих реалізаціях цього фразеологізму трапляються і форми *rátat' / počítat' s zadnými kolesmi*. У таких випадках йдеться про цілу серію змін вираження певного компонента, тому термінологічно ці випадки називаються *фразеологічна серія*, яку можна інтерпретувати як винятковий випадок лексичної варіантності ФО.

У перекладних текстах і взагалі при контакт з чужими реаліями виникає ще одне поняття – *перекладний варіант ФО*. У таких випадках для досягнення екзотичності виразу перекладачі можуть вдатися до таких інновацій *nemat' ani feniga / kopejky / zlatého* поряд із відомими словацькими *nemat' ani haliera / koruny / groša / grajciara / päťáka / šestáka*. Щодо цих ФО треба констатувати, що вони хоча певною мірою і порушують усталений склад фразеологічних зворотів (назва іноземної грошової одиниці в них не усталена), але зберігають основне значення, образність фразеологізму. Тому можна їх вважати специфічним випадком фразеологічної інновації, а отже, і специфічним випадком лексичної варіантності даних ФО.

¹ Mlacek J., Ďurčo P. a kol. Frazeologická terminológia. Bratislava, 1995. S.66.

² Smiešková E. Malý frazeologický slovník. Bratislava, 1989. S.253.

2. *Морфологічні варіанти ФО* є другим найпоширенішим типом варіантності серед фразеологізмів. Російський фразеолог О.В.Кунін стверджує, що морфологічна варіантність – явище менш виразне, ніж інші види варіантів ФО, бо ніби автоматично випливає з морфологічного типу певної мови чи хоча б безпосередньо з ним співвідноситься³.

Морфологічні варіанти – це дві або більше форм ФО, які допускають морфологічні зміни в одному або більше компонентах, зберігаючи при цьому семантичну й образну тотожність фразеологічного звороту. У межах цієї варіантності можна виділити такі підтипи:

- вживання іменників у формі однини і множини (*ani o cól / cólí, v konečnom dôsledku / konečných dôsledkoch*);
- варіювання флексій іменника (*dostať kôš / košom*);
- варіювання прийменників зі зміною відмінкової форми іменника (*mať niečo pod rukou / pri ruke, klepnúť niekomu po prstoch / na prsty / cez prsty*);
- вживання різних дієслівних часів (*bolo / je ich ako maku*);
- вживання дієслів у доконаному і недоконаному виді (*nájsť / hľadať štipku pravdy*);
- варіювання порівняльних сполучників без зміни структури ФО (*leje sa ako / ani z kanvy*);
- варіювання часток без зміни семантичної структури ФО (*ani / čo len štipku soli*);
- окремі підтипи становлять випадки, коли у процесі фразеологізації усталився тип сполучення, характерний для певного періоду та у ФО залишився усталеним, застиглим, але розвиток самої морфології у живій мові пішов далі, тому й у фразеологізмі з'являється ця нова форма (*My o vlku a vlk za humny / My o vlkovi a vlk za humnami*).

3. *Словотворчі варіанти ФО*. Зміни тут можуть полягати в інтенсифікації вираження, градації чи деградації, збільшенні або зменшенні ступеня експресивності даного фразеологічного звороту. В основному йдеться про реалізацію, наприклад, демінутивних та інших засобів експресивізації. Ці зміни не відбуваються в фразеології автоматично, загально або згідно з моделлю, тому можна говорити про словотворчі варіанти ФО.

Найпродуктивнішу групу тут творять демінутивні варіанти (*byť o vlas / vlások, ani tuče / tuške by neublížil*). Решта груп не представлена у фразеології значною кількістю ФО, вони не є настільки диференційованими, але і про них не треба забувати (*vyvařovat na někoho oči / očiská / okále, mať ruky / ručiská ako medved*).

У зв'язку зі словотворчою варіантністю треба згадати і про *фразеологічну деривацію*, поняття якої в деяких фразеологічних концепціях трактується по-різному, часто набагато ширше, ніж словотворча варіантність. До неї належать передовсім ті процеси, результатом яких є новоутворена ФО, котра є самостійною одиницею, а не варіантом вихідного фразеологізму. Наприклад, цілком очевидно, що іменникова ФО *tichá voda* виникла як дериват з пареміологічного звороту *Tichá voda brehy podmýva*. Але функціональні, категоріальні відмінності між ними свідчать про те, що внаслідок деривації виникла нова ФО. Деривацією інколи вважається і процес утворення фразеологізму та його відокремлення від вільного словосполучення або від нефразеологічного усталеного сполучення. Польська дослідниця Й. Дашчинська ці випадки на-

³ Кунін А.В. Английская фразеология (теоретический курс). Москва, 1970.

зиває так званою *первинною фразеологічною деривацією*, а утворення фразеологізму від вже існуючої ФО – *вторинною фразеологічною деривацією*⁴. До поняття “фразеологічна деривація” відносяться також уже згадані групи словотворчих варіантів. Але і в цьому випадку термін “фразеологічна деривація” вживається рідше, бо результатом цього процесу є виникнення варіантної форми тієї ж ФО, а про деривацію (наприклад, у зв’язку з утворенням слів), як правило, йдеться у випадку створення цілком нової одиниці (наприклад, нового слова). З поняттям “фразеологічна деривація” стикаємося також у зв’язку з утворенням актуалізації та інших форм фразеологізму. У цих процесах вже порушуються межі тотожності вихідної ФО, виникає відмінне від неї сполучення, тому вживання терміна “фразеологічна деривація” тут є більш обгрунтованим. І, врешті, це поняття трапляється і в інтерпретації утворення слів від ФО, зокрема, такої точки зору дотримується чеський фразеолог Ф.Чермак (*podat’ / povedat’ niekomi něčo po lopate – polopatizmus, byt’ na chvoste něčoho – chvostizmus*). Тут про фразеологічну деривацію можна говорити лише при широкому розумінні фразеологічної трансформації. Однак ми погоджуємося зі словацьким дослідником фразеології Й.Млацеком, який відносить такі новоутворення не до фразеологічної деривації, а до звичайної лексичної деривації, яка специфічна лише тим, що мотивуючою основою є фразеологічний зворот. Але у такому випадку треба говорити, слідом за Й.Фурдіком, про фразеологічно вмотивоване слово та про фразеологічну мотивацію⁵. Польська дослідниця А.Пайдзінська пропонує використовувати при цьому термін “відфразеологічна” деривація⁶.

4. *Синтаксичні варіанти ФО*. Під синтаксичними варіантами ФО фразеологічна теорія розуміє дві та більше форм тієї ж одиниці, між якими є певні відмінності в конструкції. У фразеології слов’янських мов існують одиниці майже усіх типів конструкції, що виділяються серед синтаксичних сполучень. Виходячи з цієї різноманітності, можна припустити, що і синтаксична варіантність також буде доволі розчленованою і поділятиметься на такі підтипи:

а) *позиційні варіанти ФО* – це такі варіанти, які різняться лише послідовністю компонентів у своєму складі. Цей підтип трапляється доволі рідко. Це зумовлено, поперше, тим, що у багатьох фразеологізмах послідовність складових є довільною. Якщо у тексті використано ФО у вигляді *nedá si popod nos brnkat’* або *nedá si brnkat’ popod nos*, то це не є справжня синтаксична варіантність. По-друге, дуже часто в одиницях усіх типів послідовність їх складових є усталеною, застиглою (наприклад, фразеологічні звороти зі структурою підрядного речення). Отже, якщо структура фразеологізму відзначається усталеною послідовністю компонентів, тоді випадки, коли цей факт порушується, але при цьому характер ФО не змінюється, є явними позиційними варіантами (*neslaný nemastný / nemastný neslaný, nemat’ sviatku ani piatku / nemat’ piatku ani sviatku*);

б) *трансформаційні варіанти ФО* – це дві або більше форм одного фразеологізму, які відрізняються одна від одної синтаксичною конструкцією, причому одну з них можна вважати вихідною, а другу – утвореною від попередньої. І цей підтип ва-

⁴ *Daszczyńska J.* O pierwotnej derywacji frazeologicznej // Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej. VI. Warszawa, 1994. S.52.

⁵ *Furdík J.* Princíp motivácie vo frazeológii a derivatológii // Ibid. S.7–14.

⁶ *Pajdzińska A.* Derywacja frazeologiczna czy derywacja odfrazelogiczna? // Ibid. S.33–40.

ріантності у словацькій мові трапляється рідко. Доцільно вказати на розбіжності у називанні цих варіантів. У словацькому мовознавстві, зокрема, в словнику “Frazeologická terminológia”⁷, він позначається терміном *транспозиційний варіант*, в основному як той, що відповідає попередньому підтипу: позиційний – транспозиційний варіант. Але характер змін, які при цьому підтипі варіантності відбуваються, доволі переконливо показує, що маємо справу з трансформацією, а не з транспозицією. До цієї думки згодом схилився й один із авторів згаданого словника Йозеф Млачек;

в) *модальні варіанти ФО* – з’являються лише у фразеологізмах, які мають структуру речення. Наприклад, дієслівний фразеологічний зворот *maľovať / nemaľovať čerta na stenu* вживається у стверджувальній і заперечній формі. Але якщо він набуває характеру прислів’я, тоді існує лише форма *Nemaluj čerta na stenu*. Таких випадків є багато, але більше є тих, що допускають дві названі форми. Ми ці варіанти, як і словацькі фразеологі, відносимо до синтаксичних, хоча й усвідомлюємо, що модальність є комплексним, а не лише синтаксичним елементом.

5. *Орфографічні варіанти ФО* – це тип варіантності, при якій проявляються певні правописні відмінності. Вони не є формальним, тобто чисто правописним явищем (до таких належить лише написання через дефіс чи без нього: *neslaný – nemasťný / neslaný nemasťný, sväto – sväte / sväto sväte*), частіше це відображення різної семантичної інтерпретації певної одиниці (*neveriaci Tomáš / neveriaci tomáš, íst’ do Spiša / íst’ do spiša*).

6. *Акцентологічні варіанти ФО* – розрізняються тільки у мовах із рухливим наголосом, тому в словацькій мові не трапляються. Відмінності у наголошенні певних елементів можуть виникнути лише при реалізації ФО у нелітературній словацькій мові і, наприклад, у східнославацькому діалекті.

7. *Фонетичний варіант ФО* – у літературній словацькій мові цей варіант також практично не використовується, його можна спостерігати у реалізації ФО в різних діалектах, але це вже швидше діалектні паралелі, а не справжні варіанти.

Комплексні варіанти ФО – це дві або більше форм того ж фразеологізму, які відрізняються кількома, як правило, двома, рівнями своєї структури (інколи вказується на *подвійну варіантність ФО*). Основними підтипами є випадки, коли між варіантами є відмінності:

– морфологічні і лексичні (*byť pri peniazoch / groši* – спільне значення “мати багато грошей”, але відмінні за компонентами *peniaze / groš* та за морфологією *peniaze* (гроші) – множина і *groš* (гріш) – одинина, тобто за граматичним числом);

– синтаксичні та морфологічні (найчастіше це вже згадувані трансформаційні, певною мірою і модальні варіанти, при яких трансформація конструкції чи модальні відмінності часто вимагають і певних морфологічних змін: *spí ako zarezaný / spí, akoby ho zarezal*);

– варіанти із факультативними членами, які ще називаються *квантитативними варіантами ФО*. Тут відбуваються передовсім синтаксичні зміни, а водночас і в лексичного складі, а через них, власне, також у морфологічному плані (*dat’ [svätý] pokoj, Ved’ ešte neutekáme [do Ameriky!]*).

Існують такі комплексні варіанти, в яких нема жодних функціональних відмінностей (*byť pri peniazoch / groši*) або є стилістичні розбіжності (*dat’ pokoj / dat’ svätý pokoj* – останній характерний для релігійних текстів) і такі, кожен варіант котрих може ста-

⁷ Mlaček J., Ďurčo P. a kol. Frazeologická terminológia. Bratislava, 1995. S.123.

ти самостійною ФО (це в основному варіанти із факультативним порівняльним сполучником: *jest' [ako] za dvoch*).

Саме при розгляді комплексних варіантів необхідно зупинитися на понятті *мовленнєвий варіант ФО* або *еліптичний варіант ФО*. Цими термінами позначаються такі способи реалізації фразеологізмів, в яких під впливом контексту чи ситуації (наприклад, у репліках діалогу) не повторюється фразеологічний зворот у повному своєму складі, а у другій репліці повторюється лише його частина. У даному контексті ця еліптична частина виражає саме те, що за інших умов виражає ФО у своєму повному складі (*Dostal sa z blata do kaluže. Do poriadnej kaluže.*). Даний тип варіантів відрізняється від усіх попередньо названих, тому якщо виходити з цих двох термінів, то більш відповідним буде термін *мовленнєвий варіант* (бо термін *еліптичний варіант* характеризує спосіб реалізації цієї мовленнєвої варіантності).

Отже, у нашій розвідці заторкнута проблема варіантності ФО з аспекту типології самих змін, тобто згідно з тим, на якому рівні (чи рівнях) мовної структури фразеологізму вони проявляються. Але у багатьох місцях можна було спостерігати сигнали, котрі стосуються того, що до змінності, варіантності ФО можна підходити також з інших точок зору. Тому лише коротко зазначимо, що при розгляді особливо лексичних, словотворчих та певною мірою синтаксичних і морфологічних варіантів ФО виявилися певні менші відмінності між варіантами того ж фразеологізму, перш за все стилістичні. Тому появився і термін *стилістичний варіант ФО* (*utriet' niekomu ústa / gamby / pysk*). Серед них можна виділити *розмовні* та *книжні варіанти*, причому в основному вживаються другі (розмовний *vlk v ovčej koži* – книжний *vlk v ovčom rúchu; jablko sporu – jablko sváru*). Щодо стилістичної варіантності, то ще треба додати, що якщо в одному із варіантів компонентом є застаріле слово, то вся ФО набуває архаїчного відтінку. Наприклад, для фразеологізму *nemať ani grajciara / päťáka / šestáka* цей відтінок характерний, бо *grajciar, päťák, šesták* – це назви старих грошових одиниць, а у варіантах *nemať ani koruny / haliera* він відсутній, тому що компоненти *koruna, halier* – назви грошових одиниць, які перебувають у грошовому обігу сучасної Словаччини.

При характеристиці лексичної варіантності зазначалося, що інколи взаємозаміна компонентів є доволі широкою. Ці компоненти можуть замінюватися і нелітературними, діалектними, сленговими лексемами. Тому треба було б виділяти і поняття *нелітературний, діалектний, сленговий варіант ФО* (*nemať ani koruny / háka / ěemas aňi fil'era*).

Отже, беручи до уваги ці часткові висновки, можемо підсумувати: аналіз типів варіантності переконливо продемонстрував, що варіанти ФО є найпоширенішою формою реалізації фразеології та що існує велика кількість типів фразеологічної варіантності. Він підтвердив, що, незважаючи на функціональну різноманітність і строка-тість форм, категорія фразеологічної варіантності є внутрішньо гомогенним та цілісним феноменом у сфері реалізації форм фразеології.

SLOVAKS FRAZEOLOGICAL UNITS AND THEIR REALIZATION IN THE TEXT

Zoryana HILETSKA

L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000
The Chair of Slavonic Philology

The article deals with such main forms of phraseological unit realisation as fixed units and variants of phraseological unit. The problem of phraseological units variance is considered from the point of view of the typology of changes as such that is according to the level (or levels) of the linguistic structure at which the phraseological unit shows up. Phraseological unit is a complex and compound linguistic symbol that is why the variance can appear at the different levels of its outside structure. The so-called simple types of variance and the complex variants of the phraseological unit are singled out in the article. Each of the given types consists of its own subtypes which are thoroughly characterised.

Key words: phraseological unit (PU), fixed PU, PU variant, simple types of variance, complex variant, lexical variant, morphologic variant, word-formative variant, syntactic variant, orthographic variant, accent variant, phonetic variant, stylistic variant

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2004
Прийнята до друку 20.07.2004